

Kupní, půjčovní a darovací peníze • Stárnutí a omlazování peněz

Rudolf Steiner

Kupní peníze a změny, jimiž procházejí

Od těchto kupních peněz se zcela podstatně liší to, co jsou peníze půjčovní; neboť u kupních peněz nemáte žádné jiné důvody pro jejich hodnotu, pro jejich odhad, to znamená pro jejich ohodnocení, žádnou jinou nezbytnost ohodnocení než tu, kolik za ně dostanete. A to nijak podstatně nemění ani doba; neboť ať si již koupíte libru masa dnes, nebo si ji koupíte za nějaký čas, musíte tuto libru masa posuzovat podle její konzumní hodnoty. A vzhledem k této libře masa mohou peníze možná získat jinou hodnotu, ale pro člověka, který ji sní, taková libra masa vlastně jinou hodnotu získat nemůže. Podstatné ovšem je, že ona libra masa se dá jíst jenom po určitou dobu, protože se maso kazí. To také patří do národohospodářství, že všechny věci, které jsou skutečnými spotřebními předměty, podléhají zkáze.

Použijeme-li nyní peníze jako ekvivalent v čisté směně, pak máme ovšem v penězích oproti předmětům podléhajícím zkáze nereálného konkurenta, skutečného nereálného konkurenta, protože peníze právě za normálních poměrů jako by zkáze nepodléhaly - říkám výslovně: jako by zkáze nepodléhaly. Tady vidíme, co vnáší do národního hospodářství něco nezdravého, nechají-li se zde působit jiné poměry, než jsou ty, které v národním hospodářství působí ve skutečnosti. Máme na jedné straně co dělat s takovými zařízeními, že peníze mají za všech okolností svou platební hodnotu, lhostejno, jaké místo jinak zaujímají ze sociálního hlediska; peníze mají svou platební hodnotu a zdánlivě si ji uchovávají. Ve skutečnosti si ji však neuchovávají. Všechny ostatní věci jsou poctivé. Maso začne zapáchat za určitou dobu, za kterou právě podle své kvality může začít zapáchat; peníze to neudělají, ať už se vyskytují v jaké chtějí kvalitě. Peníze to zjevně neudělají.

A přesto si musíme říci: Jestliže se některý druh zboží stane za určitý čas dražším nebo levnějším, jelikož si sám o sobě musí díky svým kvalitám uchovávat v lidském životě tutéž hodnotu - musí si ji uchovávat kvůli tomu, že musí být spotřebován ve správnou dobu a objevit se musí zboží nové - peníze to však nedělají. Pak jsou peníze jako takové, čistě jako prostředek směny, nereálným konkurentem, protože nijak nedávají najevo, že vlastně také podléhají změnám. Jestliže si dnes musím koupit libru masa za určitou sumu peněz a za čtrnáct dní si tutéž libru musím koupit za jinou sumu peněz, pak za to nemůže ono maso, že příště musím například vydat peněz víc, ale mohou za to peníze. Mohou za to jen a pouze ony peníze. A pokud ty peníze na sobě nesou ještě i potom stejné číslo, pak vlastně začínají lhát; neboť jejich hodnota se snížila. Jestliže musím dát při směně za libru masa víc peněz, pak se

snížila jejich hodnota. To je naprosto samozřejmé. Prostřednictvím oběhu peněz tedy do procesu vnáším něco, co tu vlastně z národohospodářského hlediska vůbec není. Z národohospodářského hlediska se ta věc má úplně jinak. Z národohospodářského hlediska je tomu tak, že peníze prostě v důsledku hospodářského procesu samotného prodělávají změny.

Půjčovní peníze

A nyní musíme vyhledat příležitosti, kdy peníze prodělávají změny. Kromě obvyklých kupních peněz máme peníze půjčovní, ony půjčovní peníze, které tedy někdo dostane, aby začal s nějakým podnikáním, které pro něj nejsou penězi kupními, ale stávají se pro něj penězi podnikatelskými. Tyto podnikatelské, tedy půjčovní peníze mají podstatně jinou hodnotu, podstatně jinou vlastnost. V podstatě jsou tyto půjčovní peníze něco úplně jiného než peníze kupní. Stanou-li se kupní peníze penězi půjčovnými, zůstává tu z toho jen to, že se zlato nebo stříbro nebo [cenný] papír vnáší do jiné oblasti života. Hodnotou se ta věc stane na základě úplně jiných věcí. Teď, když se do oběhu dostanou půjčovní peníze, se totiž jedná o to, že zasahuje duch člověka, že zasahuje lidské myšlení, a díky tomuto působení lidského myšlení získávají půjčovní peníze svou vlastní hodnotu. Bylo by mnohem důležitější, aby se na bankovku, jež se půjčí člověku, který něco podniká, napsalo ve chvíli, kdy tuto bankovku použije, jestli je ekonomickým géniem, nebo jestli je ekonomickým idiotem; neboť na způsobu, jak si v tomto stojí, teď závisí hodnota těchto půjčovných peněz v národohospodářské situaci.

Darovací peníze

A jestliže nyní přejdeme od kupních peněz k tomu, co jsem zde uvedl jako třetí druh a o čem se dnes obvykle vůbec nemluví, co ale hraje v národohospodářském procesu tu největší roli, jakou si jen dovedeme představit, jestliže přejdeme od půjčovných peněz k penězům darovacím - darovacími penězi je v podstatě všechno, co se vydává na výchovu (právě to hraje v národohospodářském procesu obrovskou roli); darovacími penězi je také všechno, co se vydává na nadace, i všechno, co způsobuje, že se kapitál nehromadí rušivým způsobem v půdě její kapitalizací (čímž se národní hospodářství ruší) - jestliže se na tyto darovací peníze podíváme, pak musíme říci: Tyto darovací peníze budou pro toho, kdo je ve svém životě odkázán na kupní peníze, prostě bezcenné. Ztratí svou hodnotu. Darovací peníze jsou totiž vzhledem ke kupním penězům protikladem, což vyplývá už z toho, že kupovat může ten, komu se daruje, zatímco ten, komu se darovat nebude, s těmito penězi kupovat nemůže.

Přecházení půjčovných peněz v darovací

Máme tedy tři druhy peněz, které jsou navzájem kvalitativně zcela odlišné, peníze kupní, půjčovní a darovací. Ovšem jak se vzájemně chovají peníze kupní, půjčovní a darovací, to se dá posoudit jedině tehdy, budeme-li sledovat národohospodářské souvislosti povahy,

řekněme, soukromohospodářské, tak jak jsme včera hypoteticky předpokládali, že jistým způsobem představují určitý druh uzavřené oblasti. Přijďme totiž na to, že za určitou dobu veškeré půjčovní peníze přecházejí v peníze darovací. V případě takové uzavřené hospodářské oblasti, jakou je světové hospodářství, tomu ani jinak nemůže být. Půjčovní peníze musí postupně zcela přejít v peníze darovací. Půjčovní peníze se nesmí, abych tak řekl, hrnout nazpět do kupních peněz, aby je rušily. Půjčovní peníze přecházejí do peněz darovacích. Tak to musí vypadat v uzavřené hospodářské oblasti.

Co dělají peníze v oblasti, kde pracují jako darovací peníze? Tady se znehodnocují. Můžeme tedy říci, že budeme-li mít oblast peněz kupních, pak budou peníze představovat určitou hodnotu. V oblasti darování budou mít peníze pro všechno, co existuje v oblasti kupování, hodnotu negativní, dají této kupní hodnotě zmizet. A mezi tím je vytvářen přechod u peněz půjčovních. Půjčovní peníze postupně mizí v penězích darovacích.

Zkrotit peníze

[Ve skutečnosti] peníze v národohospodářském procesu prostě procházejí metamorfózou, kdy získávají rozdílné kvality a stávají se penězi půjčovními nebo darovacími. My to ale kašírujeme, když prostě necháme být peníze penězi a řídíme se podle čísla na nich nadepsaného pro jednotku a podobně - kašírujeme to, nasazujeme tomu masku.

Skutečnost se mstí a tuto svou mstu ukazuje v kolísání cen, ke kterému v národohospodářském procesu prostě dochází a které my svým rozumem vůbec nestačíme pojímat, které však svým rozumem právě máme postihnout. Člověk nemá nechat peníze prostě jenom tak vtékat do oběhu a dávat jim zde naprostou volnost, aby si dělaly, co chtějí; neboť tím vlastně děláme v národním hospodářství něco zcela osobitého. Není-liž pravda, jestliže potřebujeme v nějaké pracovní souvislosti, řekněme, zvířata, tak si je ochočíme a používáme je pak jako zvířata ochočená, zkrocená. Uvědomme si, jak dlouho musí člověk zajíždět jezdeckého koně, než je použitelný. Pomyslete jen, co by bylo, kdybychom zvířata nekrotili, ale používali je jako divoká, kdybychom krocení nevěnovali vůbec žádné úsilí! Peníze necháváme v národohospodářském procesu obíhat úplně divoce. Když se jim zachce, abych tak řekl, necháme je, aby získaly onu hodnotu, kterou mají jako peníze půjčovní nebo jako peníze darovací, a potom počkáme, až nějaký průmyslník bude mít peníze, jež se nesprávně proměnily z jeho půjčovních peněz v peníze darovací, a zaplatí své dělníky; [je zřejmé,] že to bude vypadat jinak, než kdyby své dělníky zaplatil, řekněme, z peněz čistě kupních. Čím víc je člověk odkázán na to, aby své dělníky platil z čistě kupních peněz, tím méně jim může dát, to znamená, že tím levněji mu pak oni musí dávat své produkty; čím víc je člověk s to platit z peněz již proměněných, z peněz, které již přešly do sféry peněz půjčovních nebo darovacích, tím více mzdy jim může dát, tím draže mohou oni dát své produkty na trh. [...] Tak, jak se ty věci zkrátka mají, by bylo nutné funkci peněz neustále lekorigovat. [...]

Stárnutí peněz

Nuže, dejme tomu, že byste se rozhodli, že necháte peníze zestárnout. Máte tedy nějaký peněz,

ať už je z jaké chce hmoty a ať už má na sobě jaké chce číslo, řekněme s letopočtem 1910, a vezmete si jiný peníz s letopočtem 1915. Dejme tomu, že peníz, který ponese letopočet 1915 a který tedy tenkrát jako národohospodářské peníze vznikl, by se rozumným zacházením stal tím, čím se jinak směnné produkty také stávají: tyto peníze by se za nějaký čas znehodnotily. Řekněme [...], že by tento peníz byl v roce 1940 pro národohospodářský styk znehodnocený. Tento peníz by tedy měl určitou hodnotu jenom mezi lety 1915 a 1940. Tehdy by měl hodnotu, kterou je, jak hned uvidíme, možné určit. Jestliže tedy peníze ztratí v národohospodářském procesu po pětadvaceti letech svou hodnotu, pak peníz, nesoucí letopočet 1910, ztratí svou hodnotu v roce 1935. Je to tak, že nosím-li u sebe peníze, dodávám tím svým penězům určitou vlastnost, určitý druh stáří. Tyto peníze, peníze z roku 1910, jsou starší a zemřou dříve než ty druhé z roku 1915.

Můžete ovšem říci, že je to programová záležitost. - Ne, není to žádný program; to, co jsem zde právě vyložil, je skutečnost. Tak to chce i národohospodářský proces. Ten sám způsobuje, že peníze stárnou. A že zdánlivě nestárnou, že člověk může zdánlivě nakupovat za peníze z roku 1910 ještě v roce 1940, to je jenom maska. Člověk pak totiž ve skutečnosti nenakupuje za tyto peníze, nýbrž pouze za domnělou peněžní hodnotu.

Mladé a staré peníze

Jestliže peníze tímto způsobem, že letopočet jejich vzniku něco znamená, budou v mé peněžence stárnout (stárnutím nazývám neustálé přibližování se svému odumření), pak se právě tím, právě jejich stárnutím vtiskne penězům hodnota, jako se vtiskuje hodnota člověku jeho stárnutím. Každé žijící bytosti se vtiskuje nějaká hodnota; peníze náhle ožívají, vtiskuje se jim hodnota. Proč? Představte si toto: Mladé peníze, tedy pro letošní rok letošní peníze, tedy správně peníze z dvaadvacátého roku budou samozřejmě dobrými kupními penězi; ale jestliže teď někdo bude podnikatelem a bude se ptát: „Jak se já při svém podnikání zaopatřím penězi? Zaopatřím se při svém podnikání, které musí být možná podle mé kalkulace uzpůsobeno, řekněme, na dvacet let, penězi starými nebo mladými? Když vezmu staré peníze, budou eventuálně za pět let nebo za dva roky znehodnocené; nemohu tedy přistoupit na to, abych použil staré peníze, nýbrž potřebuji, musím-li počítat s kalkulací na dlouhou dobu, peníze mladé.“

Mladé peníze tedy získávají pod vlivem dlouhodobého podnikání zvláštní národohospodářskou hodnotu, mnohem větší než peníze staré. Tato národohospodářská hodnota je potom zde, to je nyní jejich hodnota. Předpokládejme ale, že budu mít v plánu takové podnikání, které si předběžně vyžádá kalkulaci jen na období tří let. Byl bych přece špatným národohospodářem, kdybych teď vzal docela mladé peníze; neboť mladé peníze jsou díky tomu nej- hodnotnější a nejdražší. Obstarám si tedy levnější peníze, jestliže je potřebuji kratší dobu. A tak vidíte, že pro toho, kdo musí na peníze vynakládat ducha, začíná tímto způsobem hrát stáří peněz roli, kterou si on uvědomí.

Myslete ale, prosím, na to, že to není nic, co by tu jinak také nebylo. Jenomže to tu je jinak jako divocí koně a navzájem se to jenom ruší, čímž jsou vyvolávány nezdravé národohospodářské poměry. Jestliže naproti tomu peníze zkrotíte, jestliže skutečně uděláte to, že dáte penězům věk a mladé peníze jako peníze půjčovni necháte být hodnotnější než

peníze staré, pak penězům vtiskuje- te onu reálnou hodnotu, kterou uplatňují, kterou mají vzhledem ke své pozici v národohospodářském procesu. Tato hodnota je tu podstatnou měrou jen tehdy, jsou-li peníze penězi půjčovními; neboť i když jsou peníze penězi půjčovními, jako kupní peníze si uchovávají svou dřívější hodnotu. [...]

Darování

Nyní si ale představte, že dojde k případům darování, které mají v národohospodářském procesu také svůj význam a o nichž jsem již v mnohém ohledu hovořil. Darováním je všechno, co se například dává do výchovy, zejména jedná-li se o svobodný duchovní život. Ono je tomu tak ovšem už i nyní, jenomže si toho lidé nevšimnou. Když darujete přímo, pak je do toho zapojena vaše soudnost. Teď darujete také, jenomže se to dá do daní atd., tam to zmizí ve všeobecné mlze hospodaření a člověk to celé nepozoruje. Tak ale záležitost probíhá nadivoko, jinak by se tam dostala soudnost. Přemýšlejte ale, jaké peníze použijete, bude-li se jednat o darování, pokud budete myslet skutečně národohospodářsky. Jedná-li se o darování, použijete staré peníze, které co nejdřív po darování ztratí svou hodnotu, takže kupovat může právě tak akorát ten, jemuž je ta věc darována.

Omlazování peněz

Pak se jedná o to, že v národohospodářském procesu musí nastat samozřejmě omlazení, že peníze musí mít své následovníky. Snadno ale pochopíte, že se zde nyní jedná o to, aby [vše neprobíhalo] prostě libovolným způsobem nebo prostřednictvím všeobecného hospodářského chaosu, všude šířeného hospodářským státem (který právě u všeho vyvolává zmatení hodnot tím, že směšuje peníze půjčovní, kupní atd., zatímco se tyto peníze od sebe ve skutečnosti přece oddělují); neponechá-li se ta věc libovůli, ale vnese-li se do ní soudnost, pak stačí pouze postavit mezi kupní peníze, půjčovní peníze, darovací peníze a obnovu peněz nutná asociativní sdružení. Nesmíte prostě, řekněme, toho, kdo peníze půjčuje, nechat, aby je půjčoval bez jakéhokoli smyslu, nýbrž tento člověk bude ve spojení se svou asociací. Ta mu bude zprostředkovávat ten nejrozmumnější způsob, jak by mohl půjčovat, a bude mu zprostředkovávat ten nejrozumnější způsob, jak by mohl darovat. Jestliže se daruje (příčemž darování lze ponechat každému na jeho rozhodnutí), procházejí však peníze, pokud mají hodnotu roku, právě tímtež procesem. Jedná se pouze o to, že v národohospodářském procesu musí být nakonec na základě soudnosti způsobeno to, co se i tak děje a co je pouze maskováno - totiž aby se peníze, když doslouží, prostě shromažďovaly. A na počátku kupního a prodejního procesu teď opět dostávají svou původní hodnotu, to znamená, že dostávají nový letopočet; avšak přecházejí na toho, kdo nyní bude opět zpracovávat přírodní produkt, přírodní produkt, vystavený teď opět práci - kde se jedná o pouhou koupi a prodej. To je ono zprostředkování asociativní cestou.

Role asociací

S uvedenými třemi druhy peněz je třeba zacházet různým způsobem. Je třeba s nimi zacházet takto: Počínaje darovacími penězi, které budou penězi nejstaršími, je musíte předat asociaci, aby bezcenné peníze zase vpravila do procesu, a sice tam, kde začíná přírodní produkt, aby se spojily s prací, což nemůže způsobovat vůbec žádné národohospodářské potíže. [...] Způsobí-li kupní peníze nějakou poruchu, pak peníze do sféry kupních peněz odpovídajícím způsobem přitékají nebo z ní odtékají, stejně tak u sféry peněz půjčovných [...] nebo u sféry peněz darovacích. To se ale reguluje samo od sebe z toho důvodu, že pokud se vyskytnou nepravidelnosti [...], musí neustále vznikat stavy, za nichž jsou kupní peníze pro určité zboží příliš drahé nebo naopak levné; pak ony levné peníze proudí do druhé oblasti, takže na druhé straně se opět stávají dražšími než peníze kupní. Co se jinak neustále koriguje jen exportem a importem, koriguje se v rámci této oblasti samo od sebe. Co je zapotřebí, je skutečně jen lidská soudnost. Tu do toho člověk dostane tak, že tu budou zasedat asociace, které dokážou na základě svých zkušeností pozorovat a podle těchto pozorování převádět odpovídající věci do skutečnosti.

R. Steiner: Národohospodářský kurz. GA 340. Přednáška z Dorna- chu, 4. srpna 1922, str. 183nn.